

สำนวนภาษาสามก๊กฉบับ เจ้าพระยาพระคลัง (หน): มุมมองจากการเชื่อมโยงความ*

สุนีย์ ลีลาพรพิณ**

สามก๊กเป็นวรรณกรรมอิงพงศาวดารที่นิยมแพร่หลายมากในประเทศจีน จนมีคนกล่าว
ว่า “ถ้าใครไม่รู้เรื่องสามก๊ก ผู้นั้นหาใช่คนจีนไม่” สำหรับประเทศไทย สามก๊กก็ถือเป็นวรรณกรรม
ที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะ
สามก๊กฉบับแรกของคนไทย

สามก๊กฉบับภาษาไทยได้รับการแปลถ่ายทอดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) พระองค์โปรดเกล้าฯ
ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้อำนวยการแปล สันนิษฐานว่าแปลก่อน พ.ศ. ๒๓๔๘
เพราะเป็นปีที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถึงแก่อสัญกรรม (ดำรงราชานุภาพ ๒๕๐๖:
๑๐, ๑๓)

สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ถือเป็นวรรณกรรมแปลบันเทิงคดีรุ่น
แรกของไทยที่มีต้นกำเนิดมาจากนิทานอิงพงศาวดารจีนเรื่อง สามก๊กซึ่งชกเอี้ยนหงี
หรือสามก๊กเอี้ยนหงี โดยมีลักษณะการนำเสนอเป็นภาษาความเรียงร้อยแก้ว

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะการเชื่อมโยงความในสามก๊กฉบับ
เจ้าพระยาพระคลัง (หน).” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ด้วยความแปลกใหม่ของเนื้อเรื่องและวัฒนธรรม ทำให้สามก๊กได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่นักอ่านชาวไทย จนส่งผลให้นักประพันธ์หรือนักแปลรุ่นหลังเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องสามก๊กฉบับต่างสำนวนและต่างความขึ้นมากมาย เช่น สามก๊กฉบับนิพนธ์ของยาขอบ, สามก๊กฉบับนายทุนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, พิชัยสงครามสามก๊กของสังข์ พันธโนทัย, สามก๊กฉบับแปลใหม่ของวรรณไฉ พันธโนทัย ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่า สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการผลิตงานวรรณกรรมอิงพงศาวดารจีนให้แก่่วงวรรณกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์นั่นเอง

นอกจากความสำคัญทางด้านวรรณกรรมแล้ว สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ยังมีความยอดเยี่ยมในด้านสำนวนภาษาอีกด้วย สำนวนภาษาที่ใช้ในสามก๊กฉบับนี้ได้รับการยกย่องและถือเป็นแบบอย่างของการเขียนความเรียงร้อยแก้วที่ดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๐๖: ๓๐) กล่าวว่า

ในบรรดาหนังสือเรื่องพงศาวดารจีนที่แปลเป็นภาษาไทย นับถือกันว่าสำนวนหนังสือสามก๊กดีกว่าเรื่องอื่น ด้วยใช้ถ้อยคำและเรียงความเรียบร้อยสม่ำเสมออ่านเข้าใจง่าย ถึงมีผู้ชอบเอาประโยคในสามก๊กไปพูดเล่นเป็นภาษาจีนในเมื่อจะกล่าวถึงสำนวนอย่างอื่นซึ่งไม่ยกเยื้องมักกล่าวว่าเป็นสำนวนอย่าง ‘สามเพลงตกม้าตาย’ หรือ ‘ได้ฟังดั่งนั้นก็โกรธ’ ดังนี้ แต่มีชาติเดียวสำนวนหนังสือสามก๊กยอมรับว่าเป็นสำนวนดีด้วยกันทั้งนั้น จึงได้ให้หนังสือสามก๊กเป็นแบบสำหรับหัดเรียงความในโรงเรียน

ศักดิ์ศรี แย้มนัคนดา (๒๕๑๗: ๔๖๗) ได้ขยายความให้เห็นถึงกระบวนการใช้คำพรรณนาร้อยแก้วในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ไว้ว่า “...ใช้ภาษาเรียบๆ ง่ายๆ สั้นๆ กะทัดรัด ไม่ยืดเยื้อและไม่รุงรังไปด้วยคำเชื่อมชนิดต่างๆ ...เพราะฉะนั้นเมื่ออ่านดูแล้วจึงราบรื่นและแจ่มแจ้งไพเราะเป็นเสน่ห์อยู่ในตัว...” จากสำนวนภาษาที่มีลักษณะการใช้ถ้อยคำและประโยคสั้นกระชับ แต่สื่อความหมายได้ลึกซึ้งนั้น ส่งผลให้สำนวนแปลสามก๊กของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้รับมติจากที่ประชุมกรรมการวรรณคดีสโมสรในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ให้เป็น “ยอดแห่งความเรียงเรื่องนิทาน”

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้รับการยกย่องนั้นก็คือ การเชื่อมโยงความ (Cohesion) การเชื่อมโยงความนี้เป็นคุณสมบัติสำคัญ

ของภาษาระดับข้อความ* ซึ่ง Halliday and Hasan (1976: 4) ได้ให้ความหมายของคำว่า “Cohesion” ไว้ดังนี้

The concept of cohesion is a semantic one ; it referred to relation of meaning that exist within the text, and that define it as a text.

Cohesion occurs when the interpretation of some element in the discourse is depend on that another. The one presupposed the other, in the sense that it cannot be effectively decoded except by recourse to it.

ความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเชื่อมโยงความนั้นช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางความหมายให้เกิดขึ้นภายในข้อความ โดยใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความหลายลักษณะ ได้แก่ การอ้างถึง การแทนที่ การละ การซ้ำ การใช้คำเชื่อม เป็นต้น และการใช้กลวิธีดังกล่าวสามารถปรากฏให้เห็นในข้อความได้ด้วยรูปภาษาที่แสดงการเชื่อมโยงความไม่ว่าจะเป็นรูปอ้างถึง รูปแทนที่ รูปละ รูปซ้ำ หรือคำเชื่อม แต่การตีความหรือสื่อความหมายของรูปภาษาเหล่านี้จะต้องอ้างอิงกับบริบทภาษาอื่นๆ (Linguistic Context) ที่ปรากฏอยู่ในข้อความนั้น

วรรณกรรมเรื่องสามก๊กนี้ จัดเป็นภาษาระดับข้อความประเภทเรื่องเล่า (Narrative Discourse) เนื่องจากในเรื่องสามก๊กประกอบไปด้วยตัวละคร (Participant) เป็นผู้แสดงบทบาทหรือดำเนินเรื่องตามลำดับเวลา (Temporal) และมีสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่องปรากฏอีกด้วย (Spatial) (ชลธิชา บำรุงรักษ์ ๒๕๓๙: ๒๘๙) ดังนั้น การเชื่อมโยงความจึงถือเป็นคุณสมบัติสำคัญในเรื่องสามก๊กด้วย เนื้อความในเรื่องสามก๊กจะดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องด้วยภาษาที่สั้นกระชับและได้ใจความหรือไม่ว่าขึ้นอยู่กับกรเชื่อมโยงความ

ลักษณะการเชื่อมโยงความที่ปรากฏในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มี ๕ ประเภท ได้แก่ การอ้างถึง การแทนที่ การละ การใช้คำเชื่อม และการซ้ำ

* ภาษาระดับข้อความ (Discourse) มีชื่อเรียกในภาษาไทยต่างกัน ได้แก่ ข้อความต่อเนื่อง สัมพันธสาร ปริจเฉท วจนะ วาทกรรม เป็นต้น แต่คำเหล่านี้ล้วนมีความหมายอย่างเดียวกันว่า เป็นหน่วยภาษาที่มีระดับสูงกว่าประโยค

กลวิธีเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางความหมายหรือทางไวยากรณ์ที่เกิดขึ้นภายในเรื่องเล่าสามก๊ก นอกจากนี้การเชื่อมโยงความดังกล่าวยังส่งผลให้สำนวนภาษาในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้คือ

๑. ใช้สำนวนสั้น กระชับ
๒. ใช้คำน้อยแต่สื่อความหมายลึกซึ้ง
๓. ใช้คำหลากหลายแต่มีเอกภาพ
๔. ใช้สำนวนที่มีสัมผัสภาพ

๑. ใช้สำนวนสั้น กระชับ

สำนวนภาษาสามก๊กที่มีลักษณะสั้น กระชับนั้นมีที่มาจากกลวิธีการเชื่อมโยงความโดยการละ การละที่ปรากฏในเรื่องนี้มี ๒ ประเภท คือ การละหน่วยนามและการละหน่วยประโยคหรือข้อความ* ผู้เล่าเรื่องนิยมละหน่วยนามและหน่วยประโยคหรือข้อความดังกล่าว ถ้าผู้เล่าเรื่องได้กล่าวนำมาก่อนแล้วข้างหน้า

ตัวอย่างการละหน่วยนามตัวละคร

(๑) ...ยูลิต ยกทหารออกไปรบด้วยฮั่วหยง ๐ ได้สามเพลง ฮั่วหยง
เองจ้าวพันยูลิต ๐ ตกม้า๐ ตาย...

(ล.๑, ต.๔, น.๙๒)**

จากตัวอย่าง ๐ เป็นการละหน่วยนามประเภทตัวละคร ได้แก่ ตัวละคร “ยูลิตกับฮั่วหยง” โดย ๐ เป็นการละตัวละคร “ยูลิต” ๓ ครั้ง, ๐ เป็นการละตัวละคร “ฮั่วหยง” การนำเสนอนอกจากการต่อสู้อยู่ด้วยภาษาที่สั้นกระชับดังกล่าวจะ

* การละหน่วยนาม หมายถึง การไม่ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างถึงตัวละคร สิ่งของ และสถานที่ที่ปรากฏในเรื่องสามก๊ก ส่วน การละหน่วยประโยคหรือข้อความ หมายถึง การไม่ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างถึงคำพูดของตัวละคร ความคิดหรือการกระทำของตัวละคร รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องสามก๊ก ในบทความนี้จะใช้ ๐ แทนรูปละ

** อักษรย่อ ล., ต., น. ที่ปรากฏในบทความนี้ หมายถึง เล่มที่ ตอนที่ และ หน้า ที่ตามลำดับ ตัวอย่าง (ล.๑, ต.๔, น.๙๒) หมายความว่า ข้อความที่คัดลอกมาข้างต้นมาจากหนังสือสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เล่มที่ ๑ ตอนที่ ๔ หน้า ที่ ๙๒

สอดคล้องกับบรรยากาศของเรื่องซึ่งกำลังตื่นเต้น เราใจ ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมได้เป็นอย่างดี ตลอดจนจำนวนการสู้รบที่ว่า “สามเพลงตกม้าตาย” นี้ยังนำมาใช้เป็นจำนวนเปรียบเทียบในความหมายว่า การต่อสู้หรือการแข่งขันที่คู่ต่อสู้หรือผู้แข่งขันใช้เวลาไม่นานก็รู้ผลแพ้ชนะ, แพ้เร็ว, ยุติเร็ว อาจใช้ว่า ตกม้าตาย ก็มี (บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร ๒๕๓๙: ๑๑๗๖)

ตัวอย่างการละหน่วยนามประเภทตัวละครและสิ่งของ

(๒) ...กำเหลงกับลิบอง ซึ่งเป็นนายกองหน้าเห็นดังนั้น Ø ก็เร่งขับทหาร ให้ Ø เอาบันไดแลพะอง พาดกำแพงØ ปีนØ ขึ้นไปรอบพุ่งเป็นสามารต แล้ว กำเหลง นั้นก็ขึ้นไปถึงกลางพะอง แล้วØ เอาโซ่ เหยี่ยงขึ้นไปØ จะให้ Ø คล้องใบเสมา Ø จะหนองตัวขึ้นไป...

(ฉ.๒, ต.๕๙, น.๒๗๒)

จากตัวอย่าง Ø เป็นการละหน่วยนามประเภทตัวละคร ได้แก่ ตัวละคร “กำเหลงกับลิบอง” ๑ ครั้ง “ทหาร” ๒ ครั้ง และ “กำเหลง” ๓ ครั้ง ตามลำดับ ส่วน Ø เป็นการละหน่วยนามประเภทสิ่งของที่ปรากฏในฉาก ได้แก่ “บันไดแลพะอง” และ “โซ่” ตามลำดับ

ตัวอย่างการละหน่วยประโยคหรือข้อความประเภทการละเหตุการณ์และการละคำพูดของตัวละคร

(๓) ...เล่าปีจึงเข้าไปในห้องข้างใน...ครั้นเวลายามหนึ่ง พอได้ยินเสียง คนมาร้องเรียกให้เปิดประตูรับ แล้วเข้าไปหาสุมาเด็กโขข้างใน ...ซีซีจึงคำนับสุมาเด็กโขแล้วบอกว่า ข้าพเจ้านี้มีความปรารถนาจะสนทนากับท่าน ด้วย ข้าพเจ้าได้ยินเขาเล่าลือว่า เล่าเปี้ยวนี้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี รักผู้มีสติปัญญา ...ข้าพเจ้า...หวังจะฝากตัวทำราชการด้วยเล่าเปี้ยว ครั้นข้าพเจ้าไปอยู่สำนัก เล่าเปี้ยวพิเคราะห์ดูก็หาสมคำที่เลื่องลือนั้นไม่... ข้าพเจ้าจึงเอาตัวออกหาก สุมาเด็กโขได้ฟังดังนั้นจึงว่า ตัวท่านมีสติปัญญาควรที่จะไปทำราชการอยู่ด้วย ผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี... ซีซีก็รับว่าท่านว่าทั้งนี้ชอบแล้ว ขณะเมื่อซีซีเข้ามาบอก เนื้อความนั้น เล่าปีอยู่ข้างในรู้Ø ก็ลุกออกมานั่งแอบฟังได้ยินØ อยู่สิ้น...

(ฉ.๑, ต.๓๒, น.๗๓๕-๗๓๖)

จากตัวอย่าง ๑ เป็นการละเหตุการณ์ที่เล่าปู้ก็คือ ประโยคที่ว่า คนมาร้องเรียกให้เปิดประตูแล้วเข้าไปหาสุมาเต็กโชข้างใน ส่วน ๒ เป็นการละข้อความที่เล่าปู้ได้ยิน ก็คือ คำพูดที่ตัวละคร “ซีซี” กับ “สุมาเต็กโช” สนทนากัน ซึ่งเป็นข้อความตั้งแต่ ข้าพเจ้ามานี้มีความปรารถนาจะสนทนากับท่าน ไปจนถึง ตัวท่านมีสติปัญญาควรที่จะไปทำราชการอยู่ด้วยผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี...ท่านว่าทั้งนี้ชอบแล้ว

ตัวอย่าง (๑)-(๓) ข้างต้นจะเห็นได้ว่า การละหน่วยนามและหน่วยประโยคหรือข้อความนั้นจะทำให้สำนวนภาษาที่ปรากฏในบทบรรยายของผู้เล่าเรื่องมีลักษณะสั้น กระชับ ไม่เยิ่นเย้อ เพราะผู้เล่าเรื่องไม่ต้องกล่าวซ้ำข้อมูลเดิมที่กล่าวไปแล้วในประโยคหรือข้อความก่อน ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง หรือคำพูดของตัวละคร ส่งผลให้การดำเนินเรื่องในสามก๊กรวดเร็ว ต่อเนื่องและทันใจผู้อ่าน รวมทั้งผู้อ่านก็สามารถตีความข้อมูลที่ถูกละไปนั้นได้จากการอ้างอิงกับประโยคหรือข้อความที่นำมาก่อน

๒. ใช้คำน้อยแต่สื่อความหมายลึกซึ้ง

ผู้เล่าเรื่องนิยมใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงประเภทบ่งชี้และการเชื่อมโยงความโดยการแทนที่*มาอ้างถึงหรือแทนที่หน่วยกริยาและหน่วยประโยคหรือข้อความที่เป็นการกระทำ คำพูดหรือข้อความในหนังสือ รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง กลวิธีทั้งสองประเภทนี้จะมีลักษณะการเชื่อมโยงความด้วยถ้อยคำสั้นๆ แต่สื่อความหมายได้กว้างและลึกซึ้ง การตีความคำบ่งชี้หรือคำแทนที่ดังกล่าวจึงต้องอาศัยการอ้างอิงจากบริบทภาษาและเนื้อเรื่องประกอบ

* การอ้างถึงประเภทบ่งชี้ คือ การใช้คำบ่งชี้ ได้แก่ นี้, นั้น, ดังนี้, ดั่งนั้น ฯลฯ อ้างถึงสถานภาพหรือสภาพของตัวละคร คำพูดและข้อเขียนของตัวละคร รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง สามก๊ก ส่วนการเชื่อมโยงความโดยการแทนที่ มี ๒ ประเภท คือ การใช้คำแทนที่หน่วยกริยา ได้แก่ ทำ, ทำการ, ทำกลอุบาย, เป็น ฯลฯ แทนที่สภาพทางกายและจิตใจของตัวละคร รวมถึงพฤติกรรมของตัวละครและสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง หรือการใช้คำแทนที่หน่วยประโยคหรือข้อความ ได้แก่ ความ, เนื้อความ, การ, ข่าว, กิตติศัพท์ ฯลฯ แทนที่คำพูดของตัวละคร ข้อความในหนังสือราชการ รวมทั้งลักษณะของตัวละคร ความคิด แผนการ หรือการกระทำของตัวละคร ตลอดจนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง

ตัวอย่างการบ่งชี้คำพูดของตัวละคร

(๑) ...เดียววิวจึงกราบทูลว่า ภรรยาทุกวันนี้มีใจหึงหวงเป็นอันมาก ข้าพเจ้าจะแต่งหญิงไปยุยงภรรยาทุกให้เกิดความสงสัยกันขึ้น พระเจ้าเหียนเต๋ได้ฟังดังนั้นก็ค่อยมีความยินดี...

(ล.๑, ต.๑๑, น.๒๔๖)

จากตัวอย่าง คำบ่งชี้ ดังนั้น ใช้อ้างถึงคำพูดของตัวละคร “เดียววิว” ซึ่งเป็นประโยคที่ว่า ภรรยาทุกวันนี้มีใจหึงหวงเป็นอันมาก ข้าพเจ้าจะแต่งหญิงไปยุยงภรรยาทุกให้เกิดความสงสัยกันขึ้น

ตัวอย่างการบ่งชี้เหตุการณ์

(๒) ...เดียวสงจึงว่าซึ่งมหาอุปราชาขกกองทัพไปปราบปรามบ้านเมืองทั้งปวง ไปทิศไหนขณะทีคนั้น เขาเลื่องลือเอิกเกริกทั้งแผ่นดินว่า ท่านมีวิชาชำนาญการศึกนัก เมื่อครั้งเมืองปักเอียงรบกับลิโป้ เมืองอ้วนเสียวรบกับเตียวลี้ว เมืองกังตั้งรบกับจิวอี้ ตำบลฮัวหยงรบกับกวนอู แล้วตัดหนวดถอดเกราะเสียที่ด่านตงก้วนนั้น ก็ครั้งหนึ่ง เป็นห้าครั้งด้วยกัน ข้าพเจ้าก็รู้อยู่ว่าใครสู้ไม่ได้...

(ล.๒, ต.๔๙, น.๑๑๙)

จากตัวอย่างปรากฏการบ่งชี้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร “โจโฉ” ทั้งห้าเหตุการณ์ ได้แก่ เมื่อครั้งเมืองปักเอียงรบกับลิโป้ เมืองอ้วนเสียวรบกับเตียวลี้ว เมืองกังตั้งรบกับจิวอี้ ตำบลฮัวหยงรบกับกวนอู แล้วตัดหนวดถอดเกราะเสียที่ด่านตงก้วนนั้น การใช้คำบ่งชี้ “เมื่อครั้ง...นั้น” สามารถอ้างไปถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตจำนวน ๗ ตอน ดังนี้ เมื่อครั้งเมืองปักเอียงรบกับลิโป้เกิดขึ้นในตอนที่ ๙ โจโฉถูกลิโป้เอาทวนเคาะศีรษะ ด้วยความเข้าใจผิดของลิโป้ว่า โจโฉคือทหารของตน ทำให้โจโฉรอดชีวิตมาได้ เมื่อครั้งเมืองอ้วนเสียวรบกับเตียวลี้วเกิดขึ้นในตอนที่ ๑๕ เหตุเกิดเพราะโจโฉมักมากในกามคุณ รับนางเจ้าซื่อซึ่งเป็นอาสะไข่ของเตียวลี้วมาเป็นภรรยาของของตน ทำให้เตียวลี้ววางกลอุบายข่มโจโฉเพื่อแก้แค้นที่โจโฉดูหมิ่นศักดิ์ศรีอาของตน การศึกครั้งนี้ โจโฉต้องเสียเตียงนอนผู้ซื่อสัตย์ไป เมื่อครั้งเมืองกังตั้งรบกับจิวอี้เกิดขึ้นในตอนที่ ๓๙-๔๒ เป็นตอนโจโฉแตกทัพเรือที่เซ็กเพ็ก เมื่อครั้งตำบลฮัวหยงรบกับกวนอูเกิดขึ้นในตอนที่ ๔๒ เป็นเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องจากการแตก

ทัพเรือ ใจโง่ได้หนีไปทางตำบลยวหยง ซึ่งเป็นทางที่ข่งเบ้งสั่งให้กวนอูสกัดจับใจโง่ไว้ ใจโง่ได้ขอร้องให้กวนอูปล่อยตนไป โดยให้ความไปถึงบุญคุณที่เคยมีต่อกวนอู ทำให้กวนอูรู้สึกสงสารและยอมเปิดทางให้ และเหตุการณ์สุดท้าย ใจโง่ตัดหนวดถอดเกราะเกิดขึ้นในตอนที่ ๔๘ เป็นตอนที่ม้าเขียวได้ยกทัพมารบกับใจโง่เพื่อแก้แค้นแทนม้าหังผู้บิดา ใจโง่ต้องปลอมตัวเองให้กลมกลืนกับทหารเพื่อหนีเอาตัวรอดโดยยอมตัดหนวด แล้วเอาผ้าส่วนปลายธงพันคางของตนไว้ รวมทั้งถอดเกราะสีแดงของตนทิ้งไป ใจโง่จึงรอดชีวิตมาได้ ตัวละคร “เตียวสง” ได้บ่งชี้เหตุการณ์เหล่านี้เพื่อเสียดสีและเยาะเย้ยใจโง่ทางอ้อมว่า ชาวที่เล่าลือกันว่าใจโง่มีความชำนาญการศึกและรบชนะทุกครั้งนั้นไม่เป็นความจริง เนื่องจากเหตุการณ์การรบของใจโง่ทั้งห้าครั้งที่เตียวสงพูดถึงนั้นแสดงให้เห็นถึงความพ่ายแพ้ของใจโง่ทุกครั้ง ตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า การบ่งชี้ประโยคที่แสดงเหตุการณ์อย่างสั้นๆ สามารถอ้างไปถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตจำนวน ๗ ตอน และผู้อ่านจะสามารถเข้าใจความหมายที่ตัวละครพูดสื่อออกมาได้อย่างลึกซึ้งซึ่งนั้นก็ต่ออาศัยการอ้างอิงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตทั้ง ๗ ตอนนั่นเอง

ตัวอย่างการแทนที่ข้อความในหนังสือ

(๓) ...เจียวก้านคิดว่าจิวยี่นอนหลับจึงลุกไปสูบยาที่ตะเกียง เห็นหนังสือฉบับหนึ่งสลักหลังผนึกนั้นบอกเนื้อความว่า ข้าพเจ้าชัวมอเตียวอู่ แล้วก็ฉีกออกมาอ่านดูในหนังสือนั้นเป็นใจความว่า ชัวมอเตียวอู่ค่านับมาถึงจิวยี่ ซึ่งข้าพเจ้ามาอยู่ด้วยใจโง่นี้เพราะความจำใจ แต่คิดแค้นอยู่มิวาย ถ้าได้ทีเมื่อใด ข้าพเจ้าจะตัดศีรษะมาให้ท่าน แม้ยังมีสมความคิดก่อนข้าพเจ้าจะให้คนลอบไปบอกข่าวเนื่องๆ ครั้นแจ้งในหนังสือนั้นแล้ว...เจียวก้านจึงเอาหนังสือให้ใจโง่ อ่านดูแจ้งเนื้อความดังนั้นก็โกรธว่าชัวมอเตียวอู่คิดร้ายต่อเราถึงเพียงนี้...

(ล.๑, ๓.๔๐, ๒๙๑๔-๑๖๖)

จากตัวอย่าง คำแทนที่ “เนื้อความ” ใช้แทนที่ข้อความในหนังสือของตัวละคร “ชัวมอเตียวอู่” ที่เขียนถึงจิวยี่ ซึ่งเป็นข้อความตั้งแต่ ชัวมอเตียวอู่ค่านับมาถึงจิวยี่ ไปจนถึง ข้าพเจ้าจะให้คนลอบไปบอกข่าวเนื่องๆ ตัวอย่างนี้เราจะเห็นได้ว่า คำแทนที่ “เนื้อความ” เพียงคำเดียวสามารถสื่อความไปถึงข้อความที่ปรากฏในหนังสือได้ โดยผู้อ่านอาศัยการอ้างอิงจากบริบทภาษาและเนื้อหาที่ปรากฏนำมาก่อน

ตัวอย่างการแทนที่การกระทำและแผนการของตัวละคร

(๕) ...ใจโง่จึงขึ้นดูทุกหอคอยถึงสามวัน เห็นทหารซึ่งรักษาหน้าที่ด้าน ตะวันออกนั้นเบาบาง ใจโง่จึงให้ทหาร ขุนเอามัดหญ้าแลไม้ นั้นไปกองไว้ข้างด้าน ตะวันตก แล้วบอกทหารทั้งปวงว่า เราจะยกเข้าปล้นด้านนี้ ฝ่ายกาเซียงที่ปรึกษา เห็นดังนั้นจึงว่าแก่เตียวลี้วว่า ซึ่งใจโง่ให้ทำการทั้งนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ทำกลอุบาย ข้าพเจ้าจะคิดซ้อนกลใจโง่ให้เสียที่แก่เราให้จงได้...

(ล.๑, ต.๑๖, น.๓๕๘)

จากตัวอย่าง คำแทนที่ ทำการ, ทำกลอุบาย ใช้แทนที่การกระทำของ ตัวละคร “ใจโง่” ที่สั่งให้ทหาร ขุนเอามัดหญ้าแลไม้ นั้นไปกองไว้ข้างด้าน ตะวันตก แล้วบอกทหารทั้งปวงว่า เราจะยกเข้าปล้นด้านนี้ โดยคำแทนที่นี้ปรากฏตามข้อความ ที่ถูกแทนในบทพูดของตัวละคร “กาเซียง” เหตุที่เรียกว่า “ทำกลอุบาย” นั้นก็เพราะ เจตนากับการกระทำของใจโง่ไม่สอดคล้องหรือตรงกัน เนื่องจากใจโง่เห็นทหารฝ่าย เตียวลี้วรักษาประตูด้านตะวันออก ไม่นั่นหนา ใจโง่จึงคิดจะบุกโจมตีด้านนี้ แต่ใจโง่ แก่ลังประกาศว่าจะบุกปล้นด้านตะวันตกและให้ทหารเตรียมการต่างๆ ไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อ จะเบี่ยงเบนความสนใจและล่อลวงให้ฝ่ายเตียวลี้วระดมพลมาเฝ้าประตูด้านตะวันตก มากกว่า แต่แผนการของใจโง่ครั้งนี้ กาเซียงที่ปรึกษาของเตียวลี้วรู้ทันจึงคิดซ้อนกล จนฝ่ายใจโง่ต้องแตกพ่ายไป

ตัวอย่าง (๑) - (๕) ข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สำนวนภาษาใน เรื่องเล่าสามก๊กที่มีลักษณะการใช้คำสั้น กระชับรัด แต่สื่อความหมายได้กว้างและ ลึกซึ้งนั้น ล้วนเป็นผลมาจากการใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงประเภท บ่งชี้และการเชื่อมโยงความโดยการแทนที่ นอกจากนี้ กลวิธีทั้งสองนั้นยังส่งผลให้ สำนวนภาษา สามก๊กมีลักษณะสั้น กระชับ และไม่เยิ่นเย้ออีกด้วย เพราะอาศัย คำบ่งชี้หรือคำแทนที่มาอ้างถึงหรือแทนที่แทน ทำให้ไม่ต้องกล่าวซ้ำประโยคหรือ ข้อความเดิมที่กล่าวไปแล้ว

๓. ใช้คำหลากหลายแต่มีเอกภาพ

กลวิธีการเชื่อมโยงความโดยการอ้างถึงประเภทการอ้างถึงหน่วยนาม และการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อม* จะแสดงให้เห็นความหลากหลายในการใช้คำหลากหลาย ณ ที่นี้ จึงหมายถึง การปรากฏใช้รูปอ้างอิงตัวละครกับคำเชื่อมหลายลักษณะ ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้รูปภาษาทั้งสองประเภทนี้ขึ้นอยู่กับจุดสนใจหรือความมุ่งหมายของผู้เล่าเรื่องว่าต้องการนำเสนอในด้านใด รวมทั้งยังคำนึงถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับการดำเนินเรื่องด้วย

ตัวอย่างการใช้รูปอ้างอิงตัวละครมากกว่าหนึ่งรูปภาษา

(๑) ...แฮหัวตันออกไปดูพบใจของ ลิเตียน งักจิ้น คุมทหารมา จึงพา นายทหารทั้งสามคน ... เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเหียนเต๋ แล้วพูดว่าใจให้แฮหัวตัน เคาหู เตียนอูย ยกมาก่อนนั้นเห็นว่าทหารน้อยนักจึงให้ข้าพเจ้าทั้งสามนี้ ... คุมทหารยกตามมา หวังจะให้ช่วยรบด้วย...ฝ่ายม้าใช้ข้างทิศตะวันตกมากราบทูล พระเจ้าเหียนเต๋ ว่า ทัพหลิวยกยี้ เข้ามาในแดนแล้วหาผู้ใดต้านทานมิได้ แฮหัวตันจึงกราบทูลว่า ซึ่งพวกเหล่าร้าย ยกเข้ามานั้น พระองค์ อยู่ทางพระวัดกเลย ข้าพเจ้าทั้งปวงผู้เป็นทัพหน้าใจใจ ... จะขออาสาออกไปรบให้เหล่าร้าย แยกไปจงได้...

(ล.๑, ต.๑๒, น.๒๖๘)

จากตัวอย่าง ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างอิงตัวละครหลายลักษณะ ดังนี้ ตัวละคร “ใจหอง, ลิเตียน และงักจิ้น” ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างอิง ๒ ลักษณะ ได้แก่ คำบอกบทบาทหน้าที่ตามด้วยส่วนขยาย “นายทหารทั้งสามคน” และคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ตามด้วยส่วนขยาย “ข้าพเจ้าทั้งสามนี้” ตัวละคร ๖ ตัว ได้แก่ “ใจเหียน, ลิเตียน, งักจิ้น, แฮหัวตัน, เคาหู และเตียนอูย” ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างอิงลักษณะ

* การอ้างถึงหน่วยนาม หมายถึง การใช้คำสรรพนาม นามที่ใช้เป็นสรรพนาม และหน่วยนามที่มีส่วนขยาย อ้างถึงตัวละคร สิ่งของ รวมทั้งสถานที่และเวลาที่ปรากฏในเรื่องสามก๊ก ส่วนการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อม หมายถึง การแสดงความต่อเนื่องทางความหมายของข้อความที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะต่างๆ ตามความหมายของคำเชื่อมที่ปรากฏอยู่ เช่น คำเชื่อมบอกความต่างตอนกัน คำเชื่อมบอกลำดับเหตุการณ์ คำเชื่อมบอกเวลา คำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบ คำเชื่อมบอกเนื้อความ คำเชื่อมบอกแหล่ง คำเชื่อมบอกความต่อเนื่อง เป็นต้น

เดียว คือ คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ตามด้วยส่วนขยาย “ข้าพเจ้าทั้งปวงผู้เป็นทพหน้า
ใจใจ” ตัวละคร “พระเจ้าเหี้ยนเต้” ปรากฏรูปภาษาที่ใช้อ้างถึงตัวละครลักษณะเดียว
คือ คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ “พระองค์” และตัวละครกลุ่ม “ทพลัญญ์” ปรากฏ
รูปภาษาที่ใช้อ้างถึงตัวละครลักษณะเดียว คือ คำบอกความเป็นศัตรู “พวก
เหล่าร้าย, เหล่าร้าย”

ตัวอย่างข้างต้น ผู้อ่านจะเห็นความหลากหลายของรูปภาษาที่ใช้อ้างถึง
ตัวละครซึ่งสะท้อนให้เห็นจุดสนใจของผู้เล่าเรื่องที่เปลี่ยนไป อย่างเช่น จากการนำเสนอ
ชื่อเฉพาะของตัวละคร “โจหยิน, ลิเตียน, งักจิ้น” ในครั้งแรก ผู้เล่าเรื่องก็เปลี่ยน
จุดสนใจไปมองในด้านบทบาทหน้าที่ของตัวละคร คือ “นายทหาร” โดยมีส่วนขยาย
บอกจำนวน “ทั้งสามคน” เพื่อบอกขอบเขตของการอ้างถึงตัวละคร นอกจากนี้ การ
ใช้รูปอ้างถึงตัวละครดังกล่าวยังมีความเหมาะสมกับกลวิธีการดำเนินเรื่องที่เปลี่ยนไป
ด้วย โดยส่วนใหญ่ถ้าการดำเนินเรื่องเป็นบทบรรยาย ผู้เล่าเรื่องนิยมใช้ชื่อเฉพาะใน
การอ้างถึงตัวละคร แต่ถ้าการดำเนินเรื่องเป็นบทพูดของตัวละคร รูปภาษาที่ใช้ก็จะ
เปลี่ยนไปเป็นสรรพนาม หรือนามที่ใช้เป็นสรรพนามอื่นๆ แทนชื่อเฉพาะของตัวละคร
ดังตัวอย่าง ในบทพูดของตัวละคร “แฮหัวตุ้น” ที่กราบทูลพระเจ้าเหี้ยนเต้ ทำให้ปรากฏ
การใช้คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ “พระองค์” อ้างถึงตัวละคร “พระเจ้าเหี้ยนเต้” ในฐานะ
ผู้ฟัง และใช้นามที่ใช้เป็นสรรพนามประเภทคำบอกความเป็นศัตรู คือ “พวกเหล่าร้าย,
เหล่าร้าย” อ้างถึงตัวละครกลุ่ม “ทพลัญญ์” ในฐานะผู้ที่ถูกกล่าวถึง

ตัวอย่างการใช้คำเชื่อมแต่ละกลุ่มความหมายมากกว่า ๑ คำ

(๒) ...ขงเบ้งได้ฟังดังนั้น จึงเอามือปิดปากหัวเราะแล้วตอบว่า ธรรมดา
ผู้มีปัญญาอัน พิศดาร แม้จะคิดการสิ่งใดก็ลึกซึ้ง ผู้มีปัญญาน้อยหาหยั่งรู้ถึง
ตลอดไม่ อุปมาเหมือน พระยาครุฑ แม้จะไปทิศใดก็ยอมบินโดยอากาศอัน
สูงสุดสายเมฆ มิได้บินต่ำเหมือน สกุนชาติซึ่ง มีกำลังอันน้อย อันผู้มีสติปัญญา
น้อยนั้นก็เหมือน นกทั้งปวงที่มีกำลังอันน้อยมิอาจบินสูงเสมอ พระยาครุฑได้...

(ฉ.๑, ต.๑๘๘, น.๘๗๐-๘๗๑)

จากตัวอย่าง ปรากฏกลุ่มคำเชื่อม ๒ ประเภท คือ คำเชื่อมบอกการขยาย
ความ ได้แก่ คำว่า อัน, ซึ่ง, ที่ และคำเชื่อมบอกการเปรียบเทียบ ได้แก่ คำว่า

อุปมาเหมือน, เหมือน, เสมอ ความหลากหลายของคำเชื่อมดังกล่าวเกิดขึ้นได้ เนื่องจากกลุ่มคำเชื่อมทั้งสองประเภทนี้สามารถแสดงความต่อเนื่องทางความหมายระหว่างประโยคหรือข้อความได้ด้วยคำเชื่อมหลายคำ

ตัวอย่าง (๑)-(๒) ข้างต้นจะเห็นได้ว่า รูปอ้างถึงตัวละครและคำเชื่อมที่หลากหลายเหล่านี้มีความแตกต่างกันในด้านรูปภาษาเท่านั้น แต่ความหมายของรูปภาษาที่สื่อออกมานั้นล้วนมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือมีเอกภาพทางความหมายเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การอ้างถึงตัวละครแต่ละตัว ผู้เล่าเรื่องสามารถใช้รูปภาษาได้หลายลักษณะ เช่น คำสรรพนาม ชื่อเฉพาะของตัวละคร คำบอกบทบาทหน้าที่ คำบอกเครือญาติ หรือคำบอกลักษณะกายภาพของตัวละคร เป็นต้น ไม่ว่าผู้เล่าเรื่องจะใช้รูปภาษาใดก็สามารถสื่อความหมายถึงตัวละครตัวเดียวกันได้ แต่รูปอ้างถึงเหล่านี้ล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่ใช้ การตีความรูปอ้างถึงดังกล่าวจึงต้องอาศัยการอ้างอิงจากบริบทภาษาและเนื้อเรื่องประกอบด้วย

ส่วนการใช้คำเชื่อมนั้น ปรากฏว่ามีกลุ่มคำเชื่อมหลายกลุ่มที่สามารถแสดงความสัมพันธ์ทางความหมายลักษณะเดียวกันได้ด้วยคำเชื่อมมากกว่าหนึ่งคำขึ้นไป เช่น คำเชื่อมบอกเหตุสามารถแสดงความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างประโยคหรือข้อความได้โดยใช้คำว่า “เพราะ, เพราะวา, ด้วย, ด้วยเหตุว่า” หรือคำเชื่อมบอกเงื่อนไขสามารถแสดงความสัมพันธ์ได้โดยใช้คำว่า “ถ้า, แม้, แม้น, ถึง, มาตราว่า” เป็นต้น ผู้เล่าเรื่องจึงสามารถเลือกสรรคำเชื่อมจากกลุ่มคำแต่ละความสัมพันธ์ดังกล่าวมาใช้ได้หลากหลายตามแต่ความเหมาะสมของเนื้อเรื่องและบริบทภาษา

นอกจากเอกภาพในด้านความหมายแล้ว การเชื่อมโยงความโดยการซ้ำโครงสร้าง* ยังแสดงให้เห็นเอกภาพทางด้านโครงสร้างภาษาอีกด้วย เพราะการซ้ำโครงสร้างนั้นมีลักษณะการใช้รูปภาษาต่างกันภายในโครงสร้างแบบเดียวกันนั่นเอง ในเรื่องเล่าสามก๊กนี้จะปรากฏการซ้ำโครงสร้าง ๓ ส่วน ได้แก่ การซ้ำโครงสร้างในส่วนเปิดเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง ณ ที่นี้ จะยกตัวอย่างเฉพาะการซ้ำโครงสร้าง

* การซ้ำโครงสร้าง คือ การซ้ำโครงสร้างภาษาที่มีลักษณะไวยากรณ์แบบเดียวกันอีกครั้งหลังจากที่ปรากฏไปแล้วในข้อความก่อน โดยรูปภาษาที่อยู่ในโครงสร้างดังกล่าวนี้อาจมีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกับรูปภาษาที่ปรากฏแล้วในข้อความก่อนก็ได้

ในส่วนเนื้อเรื่อง ๒ ลักษณะ คือ การซ้ำโครงสร้างกระบวนการของตัวละครกับการซ้ำโครงสร้างการรับสารหรือการรับรู้ของตัวละคร

ตัวอย่างการซ้ำโครงสร้างกระบวนการของตัวละคร

(๓) ...ซิทลงซบม้ารำทวนออกต่อสู้อกับบังเด็กถึงสิบเพลง ซิทลงก็ทำดอย
เข้าค่าย เคาทุก็ซบม้ารำจ้าวออกรบกับบังเด็กได้ห้าสิบเพลง เคาทุก็ซบม้ากลับมา...

(ล.๒, ต.๕๔, น.๒๖๐)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า แม้รูปภาพที่ปรากฏในข้อความนั้นมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปแต่ล้วนแสดงถึงเอกภาพทางโครงสร้างเหมือนกัน ก็คือ การซ้ำโครงสร้างกระบวนการของตัวละคร ได้แก่ [รูปอ้างถึงตัวละคร+คำกริยา+คำนาม+คำกริยา+คำนาม+กริยาวลีแสดงการรบ+คำเชื่อมบอกผู้มีส่วนร่วม+รูปอ้างถึงตัวละคร] ซึ่งสามารถแสดงรูปภาพที่ปรากฏการซ้ำโครงสร้างได้ดังนี้

[รูปอ้างถึงตัวละคร + คำกริยา + คำนาม + คำกริยา + คำนาม + กริยาวลีแสดงการรบ,
	ซิทลง + ซบ + ม้า + รำ + ทวน + ออกต่อสู้อ
	เคาทุ + ซบ + ม้า + รำ + จ้าว + ออกรบ
	+ คำเชื่อมบอกผู้มีส่วนร่วม + รูปอ้างถึงตัวละคร
	+ กับ + บังเด็ก
	+ กับ + บังเด็ก

การซ้ำโครงสร้างกระบวนการของตัวละครข้างต้นประกอบด้วยรูปภาพที่ใช้อ้างถึงตัวละคร ๒ ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งหน้าประโยคและตำแหน่งที่ตามหลังคำเชื่อมบอกผู้มีส่วนร่วม “กับ” ตำแหน่งทั้งสองนี้จะบ่งบอกคู่ต่อสู้ในการรบ ได้แก่ ตัวละคร “ซิทลงกับบังเด็ก” และ “เคาทุกับบังเด็ก” ตามมาด้วยคำกริยาที่แสดงการเคลื่อนที่หรือเคลื่อนไหว “ซบ, รำ” โดยคำกริยาดังกล่าวจะสัมพันธ์กับคำนามที่ตามหลัง กล่าวคือ ถ้าเป็นคำกริยา “ซบ” จะใช้กับคำนามเรียกสัตว์พาหนะ คือ “ม้า” แต่ถ้าเป็นคำกริยา “รำ” จะใช้กับคำนามเรียกอาวุธ คือ “ทวน, จ้าว” รวมทั้งยังปรากฏคำกริยาวลีที่แสดงการรบอีกด้วย ได้แก่ “ออกต่อสู้อ, ออกรบ”

ตัวอย่างการซ้ำโครงสร้างการรับสารหรือการรับรู้ของตัวละคร

(๔) ...ฝ่ายฮันเด็กเข้าไปถึงแห้วหลิมก็ร้องไห้ เล่าเนื้อความให้ฟังทุก
ประการ แห้วหลิมได้ฟังดังนั้นก็โกรธ จัดแจงทหารออกจากเมืองถึงเขาของเบง
สันก็ให้หยุดกองทัพอยู่ จูล่งเห็นดังนั้นก็ขับม้าถือทวนพาทหารพันหนึ่งยกออกจาก
ค่าย...

(ฉ.๒, ๗๑, ๓.๖๖๐)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า รูปภาพที่ใช้ในข้อความดังกล่าวมีลักษณะหลากหลาย
และแตกต่างกันไปแต่จะแสดงถึงเอกภาพทางโครงสร้างเหมือนกัน ก็คือ การซ้ำ
โครงสร้างการรับสารหรือการรับรู้ของตัวละครแบบเดียวกัน ได้แก่ (รูปอ้างอิง
ตัวละคร+คำกริยาแสดงการรับสารหรือรับรู้+คำบ่งชี้+คำเชื่อม+คำกริยา/กริยาวลีแสดง
ความรู้สึกหรือการกระทำ) ซึ่งสามารถแสดงรูปภาพที่มีการซ้ำโครงสร้างได้ดังนี้

รูปอ้างอิงตัวละคร		+กริยาแสดงการรับสาร/รับรู้		+คำบ่งชี้		+คำเชื่อม		+กริยา/กริยาวลีแสดง	
								ความรู้สึกร/การกระทำ	
แห้วหลิม	+ได้ฟัง	+ดังนั้น	+ก็	+โกรธ	จัดแจงทหารออก				
								จากเมือง	
จูล่ง	+เห็น	+ดังนั้น	+ก็	+ขับม้าถือทวน					
								พาทหาร...ออกจากค่าย	

การซ้ำโครงสร้างดังกล่าวจะมีลักษณะการซ้ำโครงสร้างการรับสารหรือรับรู้
ของตัวละครที่มีการนำเสนอผลของการรับสารหรือรับรู้ด้วย โดยสามารถแบ่งโครงสร้าง
นี้ออกเป็น ๒ ส่วน คือ โครงสร้างการรับสารหรือการรับรู้ของตัวละครกับโครงสร้าง
แสดงผลการรับสารหรือรับรู้ของตัวละครนั้น

ส่วนแรกจะปรากฏรูปอ้างอิงตัวละครผู้ได้รับสารหรือรับรู้ คือ “แห้วหลิม
กับจูล่ง” และตามมาด้วยคำกริยาแสดงการรับสารหรือรับรู้ คือ “ได้ฟัง, เห็น” ส่วน
สิ่งที่ตัวละครได้รับสารหรือรับรู้จะแสดงโดยคำบ่งชี้ “ดังนั้น” โดยคำบ่งชี้ดังกล่าว
ใช้อ้างถึงคำพูดของตัวละคร “ฮันเด็ก” ซึ่งใช้คำแทนที่ “เนื้อความ” แทน และอ้างถึง
การกระทำของตัวละคร “แห้วหลิม” ในประโยคที่ว่า “แห้วหลิม...จัดแจงทหารออก
จากเมืองถึงเขาของเบงสันก็ให้หยุดกองทัพอยู่” ตามลำดับ คำหรือประโยคที่ถูก

อ้างถึงนี้ปรากฏนำมาก่อนแล้วในข้อความก่อน

ส่วนที่สอง โครงสร้างแสดงผลของการรับสารหรือรับรู้ของตัวละครนั้นจะมี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ตัวละคร “แฮหัวหลิม” พอได้รับสารแล้วก็แสดงความรู้สึก “โกรธ” และแสดงการกระทำต่อทันที คือ “จัดแจงทหารออกจากเมือง” ลักษณะที่สอง ตัวละคร “จู๋ล่ง” พอได้รับรู้แล้วก็แสดงการกระทำโต้ตอบ คือ “ขับม้าถือทวนพาทหารพันหนึ่งยกออกจากค่าย”

ลักษณะการใช้คำหลากหลายแต่สามารถสื่อเอกภาพทั้งทางความหมายและโครงสร้างนั้นล้วนสะท้อนให้เห็นความเป็นปราชญ์ทางภาษาของผู้เล่าเรื่อง หรือผู้แปลที่รู้จักเลือกสรรถ้อยคำอันหลากหลายมาใช้ให้เหมาะสมกับบริบทภาษาและเนื้อเรื่อง รวมทั้งยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของโครงสร้างภาษาที่ปรากฏในเรื่องเล่าสามก๊กอีกด้วย

๔. ใช้สำนวนที่มีสัมพันธภาพ

สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นั้น นอกจากจะใช้สำนวนสั้น กระชับ ใช้คำน้อยแต่สื่อความหมายได้ลึกซึ้ง และใช้คำหลากหลายแต่มีเอกภาพแล้ว ยังใช้สำนวนที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอีกด้วย โดยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลมาจากการใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อมและการซ้ำหน่วยเสียง ซึ่งช่วยให้การดำเนินเรื่องมีความเกี่ยวเนื่องกันไปตามลำดับของเวลา เหตุการณ์ สถานที่ หรือเหตุผล ตลอดจนยังก่อให้เกิดความงามแห่งถ้อยคำหรือความสละสลวยของข้อความอีกด้วย

คำเชื่อมนั้นจะช่วยสร้างความเชื่อมโยงทางความหมายระหว่างข้อความ ซึ่งอาจเป็นความสัมพันธ์ด้านลำดับเวลาและเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ด้านแหล่งที่ ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล หรือความสัมพันธ์เพื่อบอกความต่อเนื่อง เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้คำเชื่อมบอกลำดับเหตุการณ์ก่อนหลัง

(๑) ...ฝ่ายใจโจครั้นเวลารุ่งเช้า จึง ขึ้นม้าพาทหารไปตรวจดูค่ายบก เห็นมันคงอยู่แล้ว ก็ กลับมา ครั้นเวลาเย็น ก็ ลงเรือออกไปตรวจกองทัพเรือ ซึ่ง อิกก็มอมกอยจัดแจงให้ผูกเป็นแพร้อยสายโซ่ไว้เป็นกองๆ แล้ว ตั้งให้ทหารจัดแจง เครื่องคัสตราวุธแลเกาทัณฑ์เตรียมไว้ริมค่ายแล้ว แต่งโต๊ะเลี้ยงทหารทั้งปวง...

(ฉ.๑, ต.๔๑, น.๙๕๔)

จากตัวอย่าง ปรากฏการใช้คำเชื่อมบอกเวลาและลำดับเหตุการณ์ คำเชื่อมบอกเวลานั้น คือ “ครั้นเวลารุ่งเช้า, ครั้นเวลาเย็น” ใช้แสดงความสัมพันธ์ด้านเวลาที่เกิดขึ้นในเรื่องว่ามีกรเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ส่วนคำเชื่อมบอกลำดับเหตุการณ์ ได้แก่ คำเชื่อมบอกเวลาก่อน คือ “...แล้ว” และคำเชื่อมบอกเวลาต่อมา คือ “จึง, ก็, แล้ว” ใช้แสดงลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องว่าเหตุการณ์ใดเกิดก่อน และเหตุการณ์ใดเกิดภายหลัง การใช้คำเชื่อมทั้งสองชนิดนี้ส่งผลให้สำนวนภาษาในเรื่องเล่าสามก๊กเกิดสัมพันธภาพทางความหมาย ทั้งยังทำให้การดำเนินเรื่องในสามก๊กมีความเกี่ยวเนื่องสอดคล้องกันไปอย่างเป็นลำดับอีกด้วย

ตัวอย่างการใช้คำเชื่อมบอกแหล่ง

(๒) ...จูล่งก็ขับม้าตามมาจากประมาณร้อยเส้น พอเห็นเรือหาปลาลำหนึ่งจอดอยู่ริมตลิ่ง จูล่งก็โจนลงจาก หลังม้า เรียกทหารลงเรือด้วยถือทวนว่า อยู่กลาง เรือให้แจวตามออกไป...ครั้นใกล้เรือจิวเสี้ยนเข้าไป...จูล่งก็เอากะบี่แทงออกบดบ้องอาวุธทั้งปวงให้ทหารรุกเข้าไปป็นชั้นบน เรือได้ ทหารจิวเสี้ยนต่างคนต่างกลัวจูล่ง ก็วิ่งเข้าแอบตัวอยู่ จูล่งจึงเข้าไปในห้องเรือ เห็นนางซุนสูหยินอุ้มเอาเต้านั่งอยู่...

(ล.๒, ต.๕๐, น.๑๔๓)

จากตัวอย่าง ปรากฏการใช้คำเชื่อมบอกแหล่ง ๒ ชนิด คือ คำเชื่อมบอกแหล่งที่อยู่ของสิ่งต่างๆ กับคำเชื่อมบอกแหล่งเดิม คำเชื่อมชนิดแรก ได้แก่ คำว่า “ริม” บอกแหล่งที่อยู่ของเรือหาปลา คำว่า “กลาง” บอกตำแหน่งที่ตัวละคร “จูล่ง” ยืนอยู่บนเรือ คำว่า “บน” บอกแหล่งที่อยู่ของตัวละคร “จูล่งและทหาร” และคำว่า “ใน” บอกตำแหน่งที่ตัวละคร “จูล่ง” อยู่บนเรือ ส่วนคำเชื่อมชนิดที่สอง คือ คำว่า “จาก” เป็นคำเชื่อมบอกแหล่งเดิมที่ตัวละคร “จูล่ง” จากมาก็คือ “หลังม้า” แล้วค่อยเปลี่ยนสถานที่มาอยู่บนเรือหาปลาแทน คำเชื่อมบอกแหล่งทั้งสองชนิดนี้จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏในฉากหรือเรื่อง ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านสามารถลำดับการเคลื่อนที่ของตัวละครได้อย่างชัดเจนว่า เดิมตัวละครอยู่ที่ใด ต่อมาเคลื่อนที่หรือเดินทางไปที่ไหน อย่างไร และปัจจุบันกำลังอยู่สถานที่ใด

ตัวอย่างการใช้คำเชื่อมบอกความต่อเนื่อง

(๓) ...ใจใจได้ยืนดั่งนั้นก็ตบมือหัวเราะแล้วตอบว่า อันเตียวสัว้เตียวพ้อ หันซุยนันมีแต่ชื่อ จะหยิบเอาความคิดสิ่งใดก็ไม่ได้ ท่านเอามาว่าโยให้เสียปาก อันผู้มีสติปัญญา นั้น ถ้าจะคิดสิ่งใดก็กว้างขวางโอบอ้อมอารี อูบมาเหมือนบุคคล กลิ่นแก้วอันเป็นทิพย์ไว้ในห้อง ถ้าไปสถานที่ใดถึงเวลาค่ำมีดก็เส็ดตลอดดวงไป ด้วยรัศมีแก้ว ถ้าคิดการสิ่งใดก็รู้จักที่หนักที่เบาที่เสียที่ได้ ยกย้ายถ่ายเทมิให้ผู้ใด ล่วงรู้ถึง จึงจะนับได้ว่ามีสติปัญญาลึกซึ้ง...

(ล.๑, ต.๑๙, น.๔๒๕)

จากตัวอย่าง อัน เป็นคำเชื่อมบอกความต่อเนื่องในการพูดของตัวละคร “ใจใจ” โดยใจใจใช้คำเชื่อม “อัน” นำหน้าประโยคที่เป็นประโยคเริ่มต้นของการพูด และใช้นำหน้าหัวข้อหรือหัวเรื่องที่ใจใจต้องการพูดนั้น ได้แก่ “อันเตียวสัว้เตียวพ้อ หันซุยนัน...อันผู้มีสติปัญญา นั้น...” คำเชื่อมนี้จะทำให้การเริ่มต้นการพูดมีความ สละสลวย และผู้ฟังเองก็จะไม่รู้สึกรู้ว่าคำพูดนั้นรวบรัดหรือห้วนจนเกินไป นอกจากนี้ ตัวอย่างข้างต้นยังทำให้ผู้อ่านเห็นถึงคุณสมบัติของผู้มีสติปัญญาตามความคิดของ ใจใจว่า จะต้องเป็นคนที่มีใจคอกว้างขวาง น้ำใจโอบอ้อมอารี คิดเป็นทำเป็น และรู้แพ ร์รู้ชนะเป็น รวมถึงรู้จักแก้ไขหรือพลิกแพลงสถานการณ์ต่างๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ตน โดยผู้อื่นไม่สามารถคาดเดาหรือตามทันได้ คำเชื่อม “อัน” จึงเป็นหน่วยเชื่อมที่บอก ความต่อเนื่องในการพูด โดยใช้คำเชื่อม “อัน” นำหน้าหัวข้อหรือหัวเรื่องที่ผู้พูด ต้องการกล่าวถึงนั้น เพื่อเชื่อมโยงเนื้อความที่พูดให้สอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันไป

ตัวอย่างการใช้คำเชื่อมบอกความต่อเนื่อง

(๔) ...ยี่หวนหัวเราะแล้วว่า เจริจอย่างนี้เหมือนยกตัว ซึ่งท่านแตกมา ทั้งนี้ มิเพราะทหารล่าสอนหรือจึงตกมาอยู่เมืองกังแฮ เทียวอันวอนให้เขาช่วย ยัง เจริจว่ามิกลัวอีกเล่าใครจะเชื่อ ขงเบ้งจึงว่า ซึ่งเราแตกมาทั้งนี้ก็เพราะเล่าปี่นาย เราชี้ทหารแต่สามพันน้อยกว่าน้อยนัก จึงผ่อนผันหนีมาหลบอยู่เมืองกังแฮ...

(ล.๑, ต.๓๘, น.๗๘๒-๗๘๓)

จากตัวอย่าง คำว่า “ซึ่ง” เป็นคำเชื่อมเพื่อบอกความต่อเนื่องในการพูดและ ใช้นำหน้าหัวข้อหรือหัวเรื่องที่ตัวละครผู้พูดต้องการชี้แจงความคิดเห็น การใช้คำเชื่อม “ซึ่ง”

ดังกล่าวจะช่วยให้การสนทนาระหว่างตัวละคร “ยี่หวนกับขงเบ้ง” นั้นมีความเกี่ยวเนื่องและเชื่อมต่อกันไป

ส่วนการซ้ำหน่วยเสียงจะช่วยเชื่อมโยงเสียงระหว่างคำให้สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปโดยการซ้ำหน่วยเสียงสระและหน่วยเสียงสระตามด้วยเสียงตัวสะกด การเชื่อมโยงดังกล่าวจะก่อให้เกิดความงามและความไพเราะแห่งถ้อยคำ ทั้งยังสอดคล้องกับความเป็นเจ้าบทเจ้ากลอนของคนไทยที่นิยมเล่นเสียงสัมผัสของคำไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน ตัวอย่าง

(๕)...ขณะนั้นเล่าปีขงเบ้งรู้ว่าซีทิมาก็มีความยินดี จึง

ออกมารับเข้าไปแล้วก็พูดจาปราศรัยใต้อตามความทุกข์ยากซึ่งพลัดพรากกันตาม
ประเพณี...

(ฉ.๑, ต.๓๙, น.๘๓๑)

จากตัวอย่าง ปรากฏการซ้ำหน่วยเสียง ๔ ลักษณะที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกันได้แก่ ลักษณะแรก เสียงพยัญศ์แรกของคำว่า “ปราศรัย” /pra:sǎj/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /a:/ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์สามัญกับเสียงพยัญศ์ที่สองของคำว่า “พูดจา” /phút-ca:/ ลักษณะที่สอง เสียงพยัญศ์แรกของคำว่า “ใต้อตาม” /tǎj - thǎ:m/ ซ้ำหน่วยเสียงสระประสมพิเศษ /aj/ กับเสียงพยัญศ์ที่สองของคำว่า “ปราศรัย” /pra:sǎj/ ลักษณะที่สาม เสียงพยัญศ์แรกของคำว่า “ความทุกข์ยาก” /khwa:m-thúk-jǎ:k/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /a:/ ตามด้วยเสียงตัวสะกด /m/ กับเสียงพยัญศ์ที่สองของคำว่า “ใต้อตาม” /tǎj-thǎ:m/ และลักษณะที่สี่ เสียงพยัญศ์ที่สองของคำว่า “พลัดพราก” /phlǎt-phrǎ:k/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /a:/ ตามด้วยเสียงตัวสะกด /k/ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์โท / ˨ / กับเสียงพยัญศ์ที่สามของคำว่า “ความทุกข์ยาก” /khwa:m -thúk-jǎ:k /

(๖) ...เกียงอูยกไม่เชื่อ จึงมีม้าพาทหารขึ้นบนเนินเขาแลเห็น

□ □ □
ค่ายรายกันไปเป็นท่วงที่เหมือนนสรพิมิศิระแลหางคอยวงกระหวัดรัต

คน...

(ฉ.๒, ต.๘๑, น.๙๕๕)

จากตัวอย่าง ปรากฏการซ้ำหน่วยเสียง ๓ ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก คำว่า “ราย” /ra:j/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /a:/ ตามด้วยเสียงตัวสะกด /j/ กับคำว่า “ค่าย” /khā:j/ ลักษณะที่สอง เสียงพยางค์ที่สองของคำว่า “ศิระ” /sɿ-sòʔ/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /i:/ กับคำว่า “มิ” /mi:/ และลักษณะที่สาม คำว่า “รัต” /rāt/ ซ้ำหน่วยเสียงสระ /a/ ตามด้วยเสียงตัวสะกด /t/ กับเสียงพยางค์ที่สองของคำว่า “กระหวัด” /kraʔ-wāt/

ลักษณะสำนวนภาษาที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมต่อกันในตัวอย่าง (๑)-(๖) นั้น ล้วนเป็นผลมาจากการใช้กลวิธีการเชื่อมโยงความโดยใช้คำเชื่อมและการซ้ำ คำเชื่อม นั้นจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางความหมายให้เกิดขึ้นระหว่างข้อความ อันทำให้เรื่องเล่าสามก๊กมีลำดับต่อเนื่องและสอดคล้องกันไปตามความหมายของคำเชื่อม ประเภทต่างๆ ส่วนการซ้ำหน่วยเสียงจะมุ่งสร้างความสัมพันธ์ทางเสียงให้เกิดขึ้นระหว่างคำ เพื่อให้เกิดเสียงสัมผัสต่อเนื่องกันไป การใช้กลวิธีเหล่านี้นอกจากจะสร้างความต่อเนื่องระหว่างคำหรือข้อความแล้วยังทำให้เกิดความสละสลวยและไพเราะงดงามทั้งในการพูดและการเขียนด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลวิธีการเชื่อมโยงความทั้ง ๕ ประเภทที่ปรากฏในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) อันได้แก่ การอ้างถึง การแทนที่ การละ การใช้คำเชื่อม และการซ้ำนั้น ล้วนส่งผลให้สำนวนภาษามีลักษณะสั้น กระชับ ใช้คำน้อยแต่กินความมาก และใช้คำหลากหลายแต่มีเอกภาพทั้งทางความหมายและโครงสร้าง รวมทั้งยังมีความไพเราะสละสลวยเกิดขึ้นระหว่างคำและความอีกด้วย เพราะฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า กลวิธีการเชื่อมโยงความประเภทต่างๆ นั้น เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สำนวนภาษาสามก๊กมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สมดังคำกล่าวของยาขอบ (๒๕๔๓: คำนำ (๒๐)) ที่ว่า “สิ่งที่ยังไม่เชื่อว่าจะมีใครทำได้เหมือนอย่างที่บ้านพระยาพระคลัง (หน) ได้ทำไว้แล้วก็คือ สามก๊กฉบับที่บ้านหลวงจะยังยืนเหมือนเมฆ ดังที่ท่านผู้นี้ได้ประสิทธิ์ประสาขาไว้เป็นอารมณ์แก้ววรรณกรรมของชาติไทย”

บรรณานุกรม

- กระฉ่อน สารปรุง. *ราชาธิราช สามก๊ก และไชยอัน: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๑.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. และคนอื่นๆ. *สามก๊กวรรณทัศน์*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, ๒๕๓๖.
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. “การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความประเภทต่างๆ ในภาษาไทย.” เอกสารประกอบการสอนวิชา ท.๖๑๒ ภาษาศาสตร์กับการศึกษาวิเคราะห์ภาษาในวรรณกรรมไทย. สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓. (อัดสำเนา).
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. *ตำนานสามก๊ก*. พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๖.
- ถาวร ลิกขโกศล. “ชื่อและแซ่ของคนจีน.” เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ ในวันอังคารที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ณ ห้องประชุมชั้น ๔ ตึกอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา, ๒๕๓๗. (อัดสำเนา).
- ธัญญา สังขพันธานนท์. *วรรณกรรมวิจารณ์*. ปทุมธานี: นาค, ๒๕๓๙.
- นววรรณ พันธุเมธา. *ไวยากรณ์ไทย*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๒๕.
- บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร. *ปทานุกรมสำนวน สุภาษิตและคำพังเพยไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.
- ประพิน มโนชัยวิบูลย์. “สามก๊ก: การศึกษาเปรียบเทียบ.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐*. (อัดสำเนา).
- พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. *สามก๊ก*. ๒ เล่ม. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๕.
- มาลินี ดิลกนิษ. “สามก๊ก: จุดเริ่มต้นสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย.” เอกสารในการสัมมนาเรื่อง อิทธิพลของวรรณกรรมจีนต่อวรรณกรรมไทย ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๕ กรกฎาคม ๒๕๒๘. (อัดสำเนา).
- ยาขอบ (โชติ แพร่พันธุ์). *สามก๊กฉบับยาขอบ: เล่าให้ผู้พจนมมือให้แก่ชนทุกชั้น*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า ๒๕๔๓, ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วรรณไว พัธโนทัย. *สามก๊กฉบับแปลใหม่*. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ: ธรรมชาติ, ๒๕๔๔.
- วิจิตร ภาณุพงศ์. *โครงสร้างของภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

- ศักดิ์ศรี แยมันดดา. *ศักดิ์ศรีวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๗.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. *วาทะวิเคราะห์: การวิเคราะห์ภาษาในระดับข้อความ*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.
- ดั่งษ์ พิธิน้อย. *พิชัยสงครามสามก๊ก*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ: ประจักษ์, ๒๕๓๕.
- สุนันท์ จันทวิมลเรือง. *การศึกษาสามก๊กสามแนวทาง*. กรุงเทพฯ: บริษัท ต้นอ่อน แกรมมี่ จำกัด, ๒๕๓๗.
- สุนีย์ ลีลาพรพิณิจ. “ลักษณะการเชื่อมโยงความในสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน).” *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๔๗*. (อัดสำเนา).
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา (นาม กาญจนาชิวะ). *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.
- Halliday, M.A.K., and Hasan Ruquiya. *Cohesion in Thai*. New York: Longman, 1976.
- Dilokwanich, Malinee. “Samkok: A Study of a Thai Adaptation of a Chinese Novel.” Unpublished Ph.D. Dissertation, University of Washington 1983. (Mimeographed).

สำนักหอสมุด